

ği için saray dilinde bu mevsime "atlas mevsimi" denilmiştir. 1554'te Türkiye'ye gelen Alman elçisi Busbecq Türk süvarilerinin al, mor ve neftî atlas elbise giydiklerini yazmakta, 1580 tarihli bir belgeden de bir şehri atlas kaftanın 35 akçeye dikildiği öğrenilmektedir (TA, IV, 162; Dalsar, s. 109). Atlasa yakın bir ipekli kumaş türü olan taftanın, dayanıklılığından dolayı yelken yapımında kullanıldığı ve böylece, "Bu devlet isterse donanmasının direklerini gümüşten, yelkenlerini atlastan yapar" sözünün bir anlamda gerçek olduğu görülmektedir (Dalsar, s. 154).

Atlasların hepsinin aynı özellikleri taşımadığı, aslı saf ipekli yani atkı ve çözgü ipliklerinin her ikisi de ipekten bir kumaş türü olduğu halde, İslâm fıkına göre saf ipek giymek erkekler için haram kılındığı için (Tirmizî, "Libâs", 1-2) özellikle erkek elbiselerinde kullanılan atlasların pamukla karışık dokunduğu görülmektedir. Atlasları, dokuma tekniklerine ve iplik cinslerine göre şu şekilde sıralamak mümkündür: Çözgülü (çözgü ipliklerinin tamamı kumaşın yüzünde), atkılı (atkı ipliklerinin tamamı kumaşın yüzünde), çift yüzlü (atkı ve çözgü ipliklerinin birer tanesi kumaşın yüzünde), donuk (atkı ve çözgüsü çapraz), yanardöner (atkısı başka, çözgüsü başka renk -genellikle kırmızı/ mavi- ve çift yüzlü dokunmuş), atkı veya çözgüsü pamuk, atkı veya çözgüsü yün. Başlıcaları bunlar olan atlas çeşitleri, ayrıca sayılan iplik ve dokuma tarzlarının değiştirilmesi ve en az beş çerçeveye gerektiren "atlas ayağı" gibi usullerin uygulanması suretiyle çok daha fazla çeşitliliğe kavuşturulmuş ve değişik özel isimler almışlardır: Türk atlası, Yunan atlası, Fransız (veya Lyon) atlası, Çin atlası gibi. 1640 tarihli narh defterinden atlasların renklerine göre değer kazandıkları anlaşılmakta ve her cinsten kırmızı atlasın diğerlerinden daima daha pahalı olduğu görülmektedir. Meselâ, "Filorentin'in (Floransa işi) al atlası 165, sair heft (yedi) rengi 155, keza nakışlı al ve beyaz atlası 185, sair heft rengi 175 akçedir" (Kütükoğlu, s. 114) denilmektedir ki bunun sebebi, kırmızı lök boyasının pahalılığından çok bu renk atlasların fazla talep edilmesi olsa gerektir. Ayrıca fiyatlara kumaşın sırma veya sim nakışlı olması ve kendinden desenlerinin bulunması da tesir etmektedir. Bugün dünya piyasalarında bulunan atlasların hemen tamamı ipek yerine sentetik iplik konularak dokunmakta ve "satinaj" (satinage) denilen bir işlemle parlatılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lane, *Lexicon*, V, 1866-1867; Pars Tuğlacı, *Okyanus. Ansiklopedik Sözlük*, İstanbul 1979, I, 167; III, 2513; *Petit Robert 1. Dictionnaire de la langue Française*, Paris 1985, s. 1765; Tirmizî, "Libâs", 1-2; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 615; Fahirî Dalsar, *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa'da İpekçilik*, İstanbul 1960, s. 37-40, 58-61, 77-82, 104, 109, 154, 160, şekil 11; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 114-116; Nevber Gürsu, *The Art of Turkish Weaving*, İstanbul 1988, s. 29-30, resim 155, 179; SA, I, 128; Pakalın, I, 111; H. İnalçık, "Hârîr", *Et'2* (İng.), III, 215; "Atlas", TA, IV, 161-162.

SARGON ERDEM

ATLI, Halit Lemi

(1869-1945)

Türk müzikisi bestekârı ve icracısı.

Üsküdar Sultantepesi'nde doğdu. Babası İbrâhim Hakkı Bey, annesi Dilber Hanım'dır. Doğumundan bir hafta sonra annesi öldüğünden ablası ve eniştesi tarafından büyütüldü. İki yaşında da babasını kaybetti. Fâtih ve Soğukçeşme Askerî Rüşdiyesi'nden sonra Mülkiye Mektebi'ne devam etti. Bu arada özel olarak Türkçe, Arapça ve Fransızca dersleri aldı. On dokuz yaşlarında Dahiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi'nde ve *Takvîm-i Vekâyi'* gazetesinde muhabir olarak göreve başladı. Bir müddet sonra da Dahiliye müsteşarı mühürdarlığına tayin edildi. Bu görevde iken 19 Ağustos 1890 tarihinde kendisine sâniye rütbesi verildi. 1894'te Dahiliye Nezâreti'ndeki görevinden ayrılarak Zabtiye Nezâreti Mektûbî Kalemi'ne geçti. *Takvîm-i Vekâyi'*deki muhabirlik vazifesinden 1907'de ayrıldı ve hayatının bundan sonraki kısmını müzik ile meşgul olarak geçirdi. Bir süre İzmir'de de bulundu. Burada Deniz Ticaret Müdürlüğü'nde Liman Dairesi şefi olarak görev yaptı. 25 Kasım

1945'te Suadiye'deki evinde vefat etti ve İçerenköy Mezarlığı'na defnedildi.

Asıl haklı şöhreti müzik sahasında göstermiş olan Lemi Atlı bestekârlığı, icracılığı ve hocalığı ile zamanın önemli müzikişinasları arasında yer almıştır. Fâtih Askerî Rüşdiyesi'ndeki talebeliği sırasında eniştesi Şefik Bey'in konağında yapılan aylık müzik toplantılarında Kemânî Şeref Dürri Efendi, Santûrî Edhem Efendi, Giritzen Rızâ Bey, Hacı Kırâmî Efendi, Beylerbeyili Hakkı Efendi, Domates Ahmed Bey gibi devrin ünlü sazende ve hânenelerinin tanıdı. Bu toplantılardaki fasılların idarecisi Kadıköylü Hâfız Yûsuf Efendi'den ilk müzik derslerini almaya başladı. On dört yaşlarında iken Hacı Ârif Bey'i tanıdı ve yaklaşık iki yıl kadar ondan meşketti. Hacı Ârif Bey'in onun üzerinde büyük tesiri olduğu muhakkaktır. Faydalandığı diğer müzikişinaslar arasında Hacı Fâik Bey, Kadıköylü (Kel) Ali Bey, Bolâhenk Nûri Bey, Püsküllü Osman Efendi, Leon Hancıyan, Şekerci Cemil Bey ve Tanbûrî Cemil Bey'i bilhassa zikretmek gerekir.

İlk bestesini on sekiz yaşında yapan Lemi Atlı, Türk müzikisinde şarkı formunun en başarılı bestekârlarından biridir. Eserlerinde hareketli bir üslup hâkimdir; bilhassa ritm zevki ve melodik ifade özelliği dikkati çeker. Şarkı formunda çok kullanılan makamların hemen hepsinde eser vermiştir. Mehmed Âkif Ersoy'un kaleme aldığı İstiklâl Marşı dahil 300'ün üzerinde beste yapmışsa da bunların yarısına yakını unutulmuştur. Eserlerinin bir kısmının unutulmasında nota bilmeyişinin büyük tesiri vardır. Zamanımıza ulaşan 170 eserinden biri saz semâisi, biri marş olup geri kalanları şarkı formundadır.

Lemi Atlı aynı zamanda kıvrak bir ses ve hançereye sahip olduğundan köşk ve yalılarda tertiplenen müzik toplantılarının vazgeçilmez hânenelerindendi. Gençliğinde "Boğaziçi bûlbülü" diye şöhret yapmıştı. İstanbul'da Şark Müsiki Cemiyeti'nde, İzmir'de bulunduğu sıralarda da Dârülmüsikî adlı müzik mektebinde bir müddet hocalık yapan Lemi Atlı, talebe yetiştirmek hususundaki ciddiyet ve hassasiyetiyle de tanınmıştır.

Türkiye Yayınevi tarafından neşredilen "Canlı Tarihler" serisinde *Lem'i Atlı, Hatıraları* adıyla bir bölüm de yer almaktadır (bk. bibl.). Takdim yazısından öğrenildiğine göre bu bölüm Atlı'nın bizzat kendisinin ve yakınlarının notlarından meydana getirilmiştir.

Halit
Lemi
Atlı

BİBLİYOGRAFYA :

Canlı Tarihler: Lem'i Atlı, Haturaları (nşr. Türkiye Yayınevi), İstanbul 1947, s. 91-145; Ezgi, *Türk Musikisi*, V, 495-496; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 213-214; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 133-141; İzzettin Ökte, "Lemi Atlı", *TMD*, II/18 (1949), s. 7, 15; İlyas Tongu, "Türk Musikisi ve Sadettin Arel", *İleri Musiki Mecmuası*, sy. 112, İstanbul 1957, s. 102; *İst.A*, III, 1308-1311; Öztuna, *TMA*, I, 82-84.

NURİ ÖZCAN

ATMACACIBAŞI

Osmanlı sarayında
şikâr ağalarından biri ve
Hassa atmacacılar cemaatinin âmiri.

Atmacacıların başlıca görevi, imparatorluğun belli yerlerinden gönderilen avcı kuşlarının bakımını yapmak ve padişahla birlikte süreklilikle avlarına çıkmaktır. Avcı kuşu olarak kullanılan atmacaları taşradaki görevliler yakalardı. Ağ kullanılarak veya başka usullerle yakalanan atmaca yavruları önce insana alıştırılır, daha sonra da avcılıkta alıcı kuş olarak kullanılırdı. Merkezdeki atmacacıların mevcudu XVII. yüzyılın ikinci yarısında kırk beş kişi civarında iken XVIII. yüzyılda otuz kişinin altına düşmüştür. Atmacacıbaşı aynı zamanda rıkkâb*ı hümayun ağalarındandı. Derece bakımından sarayın *bîrûn** kısmından olan şikâr ağalarının üçüncüsüdür. Rütbece *çakırcıbaşı** ve *şahincıbaşı** nin altında idi; terfi edince *şahincıbaşı* olurdu. Genellikle Şahinci Ocağı kethüdâlığından gelen atmacacıbaşının tayin ve azli, *çakırcıbaşı* veya *şahincıbaşı* nin arzlarıyla yapılırdı.

Taşradaki atmacacılar *timar** lı ve bazı vergilerden muaf idiler. Bunlar vazifelerine göre kendi aralarında yuvacı, yavrucu, götürücü, gürenceci (veya gürenceci) ve sayyad gibi kısımlara ayrılırdı. Hem müslüman hem de hristiyanlardan at-

macacılar vardı. Öteki avcı kuşu yetiştiricileriyle birlikte atmacacıların da bağlı oldukları vilâyet, sancak ve kazalarda hizmetlerini, isimlerini, ellerindeki *dîrlik** lerin gelirlerini gösteren ayrı defterler mevcuttu.

BİBLİYOGRAFYA :

Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 125; BA, KK, nr. 258, 7170; BA, İbnülemin-Saray, nr. 2388, 2615; BA, Cevdet-Saray, nr. 3369/3, 5891; Koçi Bey, *Risâle* (nşr. Ali Kemâlî Aksüt), İstanbul 1939, s. 91; Ayn-i Ali, *Risâle-i Vazîfehorân*, s. 95, 115; Barkan, *Kanunlar*, I, 278, 280, 286; Avni Ömer, "Kânûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî" (nşr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı), *TTK Belleten*, XV/59 (1951), s. 395; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 420-425; Ahmet Işık, *Osmanlılarda Avcı Kuşu Yetiştiricilerinin Statüsü* (yüksek lisans tezi, 1986), İÜ Ed.Fak., Tarih bl., s. 17-19; TA, IV, 171.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ATMEYDANI

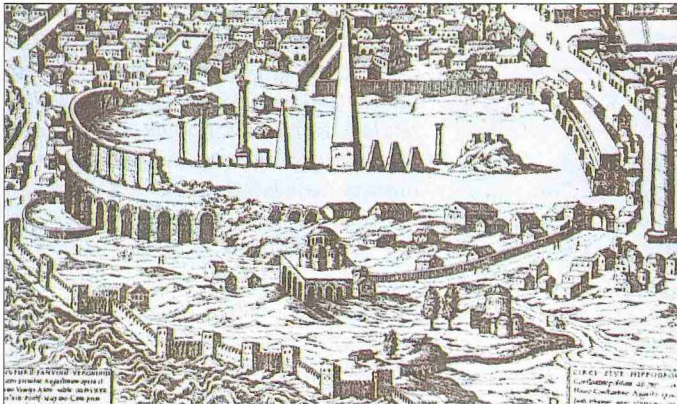
Osmanlılar zamanında
İstanbul'da Sultan Ahmed Camii'nin
önündeki meydana verilen ad.

Bizans döneminde Ayasofya'nın güneybatısında yer alan ve araba yarışları yapılacak şekilde düzenlenmiş bulunan meydan Hippodromos (hipodrom, at koşusu alanı) adıyla anılmış ve çeşitli siyasi olaylarla bazı ayaklanmaların başladığı bir yer olarak büyük önem taşımıştır. Yapımına Roma İmparatoru Septimius Severus (193-211) devrinde başlanan ve orta çizgisine Mısır'dan getirilen dikilitaş ile Delphoi Apollon Mâbedi'nden getirilen Burmalı Sütun gibi ünlü anıtlar dikilen bu meydanın, "Bizans'ta Tanrı Ayasofya'ya, imparator saraya, halk da Hipodrom'a sahiptir" sözleriyle vurgulanan siyasi önemi Osmanlılar zamanında da kısmen devam etmiş, özellikle XVII-XIX. yüzyıllar arasında sipahi ve yeniçeri ayaklanmalarına sahne olan meydanda ünlü Atmeydanı Vak'ası da cereyan etmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra, ortasında Hipodrom'un bulunduğu bu alan, Atmeydanı adı ile at yarışlarının ve cirit oyunlarının yapıldığı bir yer olarak varlığını sürdürmüştür. Ayrıca saraya yakın oluşundan dolayı değeri artarak çevresine inşa edilen önemli yapılarla yeni bir görünüm kazanmış, bayram şenlikleri ve saray düğünleriyle şehir hayatının merkezi haline gelmiştir. Atmeydanı'nın Divanyolu girişine 1491 yılında Firuz Ağa Camii, batısına XVI. yüzyıl başında İbrâhim Paşa Sarayı, Kanûnî Sultan Süleyman devrinde Mimar Sinan'ın yaptığı su yoluna ait bir sıra çukur çeşme ile bunun üst tarafına Oğlan Şeyh olarak tanınan İsmail Ma'sûkî'nin makamı ve Üçler Namazgâhı (sonra camii), doğusuna 1553'te Haseki Hamamı ile 1617 yılında tamamlanan Sultan Ahmed Camii, türbe, dârülkurrâ ve vakıf dükkanları yapılmıştır. I. Ahmed'in inşa ettirdiği yapılar topluluğuna bağlı imaret ve dârüşşifa ile, alan güneyden sınırlanmıştır. Çeşitli kaynaklar, bu önemli inşaattan önce meydana paşa saraylarının çevrelediğinden bahsetmektedirler. Geçen yüzyılda Üçler Camii tamamen ortadan kalkmış, sadece haziresinden üç mezar kalmıştır.

İstanbul'un fethinden önce yapılan gravürler Hipodrom'u, güney ucu ile ortada sıralanan anıtlar dışında, yıkıntı halinde gösterirler. *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn*'de 1537 yılına tarihlenen İstanbul manzarası, Atmeydanı'nı çevresindeki yapılar, ortasındaki anıtlar ve güney ucunda yer alan sütunlarla gösterir. Ayrıca bu minyatürde, o sırada henüz cami haline getirilmemiş Üçler Namazgâhı gayet ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Cornelius van Loos'un 1710 yılına ait olan gravürü ise bugüne ulaşmayan imaret ve dârüşşifayı da göstermektedir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın sadrazamı ve damadı Makbûl (Maktûl) İbrâhim Paşa'nın 1524 yılında yapılan düğünü sırasında at koşuları, atlıların direkler üzerine geçirilen çömleklere mızrak atmaları, güreşler, ip üzerinde yürüme, yağlı direğe tırmanma, çeşitli vücut gösterileri, soytarı oyunları, verilen armağanların ve gelin çeyizinin taşındığı alaylarla gerçek bir şenlik olarak bu meydanda yapılmış, on beş gün on beş gece süren düğünde geceleri de donanma fişekleri atılmıştır. İbrâhim Paşa Budin'in fethinden (1526) sonra İstanbul'a getirdiği Herakles, Diana ve Apollon'dan oluşan üç-

Aslının
1450'de
yapıldığı
tahmin
edilen,
Veronali
Onufrio
Panvinus'un
kopya
ederek
1699'da
yayımladığı
Atmeydanı'nın
en eski
gravürü